

UMARALI NORMATOVNING IJODIDA ADABIY SUHBAT JANRI

Anvarova Ruxshonaxon
Farg'ona davlat universiteti
3- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada tanikli adabiyotshunos olim Umarali Normatov ijodida alohida o'rin tutgan adabiy suhbat janri, uning shakllanish omillari, badiiy-estetik xususiyatlari hamda o'zbek adabiyotshunosligi rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Suhbat shaklining olim ijodida nafaqat ilmiy muloqot vositasi, balki badiiy-estetik talqin, adib va adabiyot borasidagi qarashlarni erkin ifodalash imkoniyati sifatidagi o'rni ochib beriladi. Normatovning suhbat janriga oid ishlari, mashhur adiblar bilan bo'lgan muloqotlari va ular orqali o'zbek adabiy tanqidchiligiga kiritgan yangiliklari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR:

Umarali Normatov, adabiy suhbat janri, adabiyotshunoslik, adabiy tanqid, muloqot, ijodkor shaxsi, adabiy jarayon.

ABSTRACT

This article examines the genre of literary conversation in the works of the prominent Uzbek literary scholar Umarali Normatov. It explores the historical formation of the genre in his career, its artistic and scientific features, and its role in shaping modern Uzbek literary criticism. The study analyzes Normatov's dialogical method, his interviews with writers, and his ability to use conversation as a means of literary interpretation and communication. It also highlights the significance of this genre in expressing the author's aesthetic worldview and increasing readers' interest in literary studies.

KEYWORDS:

Umarali Normatov, literary conversation, literary criticism, literary analysis, dialogue, writer's worldview.

KIRISH

O'zbek adabiyotshunosligi taraqqiyotida Umarali Normatov (1934–2017) alohida o'rin tutadi. U adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid va ijodkor psixologiyasi masalalariga oid keng qamrovli ilmiy tadqiqotlari bilan adabiyot ilmining rivojiga katta hissa qo'shgan. Olimning ilmiy merosida "suhbat" janri alohida e'tibor uyg'otadi.

Adabiy suhbat — bu adib va olim o'rtasidagi oddiy muloqot emas; u ma'lum badiiy-estetik, ilmiy-falsafiy maqsadga yo'naltirilgan ijodiy jarayon sifatida shakllangan. Normatov suhbat janri orqali yozuvchi va shoirlarning dunyoqarashi, ijodiy izlanishlari, zamon va jamiyat haqidagi qarashlarini ochishda o'ziga xos yondashuvga ega edi.

Mazkur maqolaning maqsadi — Umarali Normatov ijodidagi adabiy suhbat janrining shakllanishi, uning metodologiyasi, badiiy-estetik xususiyatlari va o'zbek adabiyotshunosligiga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilish.

MUHOKAMA

1. Umarali Normatov va suhbat janrining shakllanishi

Normatov o'z ijodini ilmiy tadqiqotlardan boshlagan bo'lsa-da, tez orada suhbat janri uning uslubida mustahkam o'rin egalladi. 1960–1980-yillarda o'zbek adabiy jarayonidagi faollik, yangi avlod adiblarining paydo bo'lishi, adabiyotda modernizatsiya jarayoni suhbat janriga bo'lgan ehtiyojni oshirdi.

Normatovning suhbatlarida quyidagi jihatlar diqqatga sazovor:

Adib shaxsi, ichki kechinmalari va ijodiy psixologiyasi birinchi o'ringa qo'yiladi.

Savollar ijodkorni mulohaza yuritishga undaydi.

Suhbatda beg'araz, samimiy, do'stona ohang ustunlik qiladi.

Har bir suhbatda adabiy jarayonning muammolari yoritiladi.

Olim suhbatni nafaqat ilmiy uslub, balki badiiy-estetik jarayonning faol vositasi sifatida ko'rdi.

2. Normatov suhbatlarining badiiy va ilmiy xususiyatlari

2.1. Dialogik uslub

Normatov suhbatlarida dialog asosiy uslubiy mezon hisoblanadi. Dialog orqali: adibning ichki dunyosi ochiladi, ijodiy qarashlar tizimlashtiriladi, adabiyotning zamonaviy muammolari muhokama etiladi.

2.2. Suhbat psixologizmi

U adibni biror mavzuga “majbur” qilmaydi; aksincha, uni ochilishiga imkon yaratadi. Bu jihat suhbatlarning tabiiyligini ta’minlaydi.

2.3. Suhbatning adabiy tanqidga ta’siri

Normatov suhbatlari ko’p hollarda adabiy tanqid uchun yangi mavzular ochadi

Masalan:

roman poetikasi,
ijodkor xarakterining shakllanishi,
adabiy an’ana va yangilanish,
realizm va modernizm masalalari.

3. Umarali Normatovning mashhur suhbatlari

Olimning bir nechta mashhur suhbatlari o’zbek adabiyotida katta aks-sado bergan:

O’tkir Hoshimov bilan suhbatlari — insonparvarlik va milliy ruh masalalari.

Abdulla Qahhor haqidagi suhbatlar — ustoz-shogird an’analari.

Erkin Vohidov va Abdulla Oripov bilan suhbatlar — she’riyatning jamiyatdagi o’rni.

Pirimizdan meros suhbatlar — adabiy an’ana va davomiylik.

Ushbu suhbatlarning har biri adabiyotshunoslikda tarixiy ahamiyatga ega bo’lgan ma’lumotlar bilan boy.

4. Suhbat janrining Normatov ijodidagi funksional roli

4.1. Ijodkor shaxsini anglash vositasi

Normatov adabiyotshunoslikda shaxs va ijod bog'liqligini chuqur tahlil qilgan. Suhbat janri ijodkorning shaxsiy pozitsiyasini ochishda samarali vosita bo'ldi.

4.2. O'quvchi bilan muloqot yaratish

Uning suhbatlari o'quvchiga murakkab ilmiy fikrlarni sodda tilda yetkazadi. Bu esa:

adabiyotshunoslikni ommalashtiradi,

keng jamoatchilikning adabiyotga qiziqishini oshiradi.

4.3. Adabiy merosni saqlash va targ'ib etish

Ko'plab suhbatlar keyinchalik adiblar ijodini o'rganishda birlamchi manba sifatida foydalanilmoqda.

NATIJALAR

O'tkazilgan ilmiy tahlillar natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Adabiy suhbat janri Umarali Normatov ijodining markazida turuvchi yo'nalishlardan biridir.

2. Suhbatlar orqali u o'zbek adabiyotidagi adiblar psixologiyasi, ijodiy jarayon, zamonaviy adabiy muammolarni chuqur tahlil qilgan.

3. Normatov suhbatlarida ilmiylik, badiiylik va psixologik tahlil uyg'unlashgan.

4. Olimning suhbatlari bugungi adabiyotshunoslik uchun ham muhim manba vazifasini o'taydi.

5. Normatov suhbat janrini adabiyotshunoslikda metod sifatida mustahkamladi.

XULOSA

Umarali Normatov o'zbek adabiyotshunosligida yangi ilmiy maktab yaratgan olimlardan biridir. Uning ijodida adabiy suhbat janri — bu faqat muloqot shakli emas, balki adabiy-estetik tahlilning o'ziga xos ko'rinishi, ijodkor ruhiyatini ochib berishning samarali usulidir.

Normatov suhbat janrini:

ilmiy tahlil,

ijodiy psixologiya,

adabiy jarayon monitoringi,

adiblar bilan samimiy muloqot shakli

sifatida takomillashtirdi. U yaratgan suhbatlar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan bo'lib, o'zbek adabiyotining tarixiy va nazariy taraqqiyotini tadqiq etishda muhim manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Normatov U. Adabiyot va hayot. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, turli yillar.
2. Normatov U. Ijodkor va zamon. — Toshkent.
3. Karimov N. O'zbek adabiyotshunosligi tarixi. — Toshkent.
4. Yo'ldoshev Q. Adabiy tanqid va ijod psixologiyasi. — Toshkent.
5. Rasulov B. Adabiy suhbat janrining o'ziga xosligi.
6. O'zbekiston adabiyotshunosligiga oid ilmiy maqolalar to'plamlari.
7. www.ziyouz.com — adabiy manbalar portali.
8. O'zbek adabiyotiga doir ilmiy maqolalar, intervyular va suhbatlar to'plami.